

GIRIH NAQSH KOMPOZISIYALARI TUZISH

Suyunov Navro'z Alisher o'g'li

Qarshi Davlat universitetining pedagogika institute 2-kurs magistri

navruz.suyunov.n@gmail.com

ANNOTATSIYA

O'rta Osiyo xalq amaliy san'ati qadimdan mashhur. Ota-bobolarimiz yaratgan nodir san'at asarlari, ular qurgan muhtasham binolar, arxitektura yodgorliklari hozirgi kungacha o'z maftunkorligini yo'qotmagan. Arxitekturada gulli girih naqshining qo'llanilishi uzining ko'rkamlik hususiyatini yanada oshirishga yordam bergan. Bunday naqsh turini yuzaning teng qismlarini qamrab olish bilan har taraflama bir xil xususiyatni beradi.

Kalit so'zlar: Gulli girih, arxitektura, ritm, kompozisiya

CREATION OF PATTERN COMPOSITIONS GIRIH

ABSTRACT

The folk art of Central Asia has been famous since ancient times. The rare works of art created by our ancestors, the magnificent buildings and architectural monuments they built have not lost their charm to this day. The use of the floral pattern in the architecture helped to further increase its appearance. This type of pattern covers equal parts of the surface and gives the same feature on each side.

Keywords: Flower girih, architecture, rhythm, composition

KIRISH

Naqshlar mazmuniga ko'ra o'simliksimon, girih, gulli girih, ramziy va boshqa turlarga bo'linadi. O'simliksimon naqsh tabiatdagi barg, band, daraxt, buta Quncha va boshqa narsalarni naqqosh tomonidan stillashtirib olingan shaklini ma'lum qonuniyatlar asosida takrorlanishidan hosil qilingan. Girih- geometrik shakllardan tuzilgan bo'lib, chigal, tugun ma'nosini anglatadi. Xandasiy naqsh - murakkab naqsh turi. U geometrik naqsh turlaridan biri bo'lib, to'rtburchak, uchburchak, aylana va yoylardan hamda ko'pburchaklardan iborat bo'ladi. Geometrik naqsh uzluksiz rapportlardan tashkil topgan bo'lib, har bir rapport o'z tuzilishiga ega bo'ladi.

ASOSIY QISM:

Girih naqsh kompozitsiyalari tuzish. O'rta Osiyo xalq amaliy san'ati qadimdan mashhur. Ota-bobolarimiz yaratgan nodir san'at asarlari, ular qurgan muhtasham binolar, arxitektura yodgorliklari hozirgi kungacha o'z maftunkorligini yo'qotmagan. O'atto chet ellik sayyohlar ham qadimiy yodgorliklarni ko'rib lol qolmoqdalar. Bular jumlasiga Buxorodagi Ismoil Somoniy maqbarasi, Kalon minorasi, Samarqanddagi

Shohi-zinda maqbarasi, Go'ri Amir maqbarasi, Ulug'bek, Sherdor, Tillaqori madrasalari kiradi. Yuzlab xalq me'morlarining qo'llari bilan yaratilgan jonli naqshlar kishilarga ko'tarinki ruh bag'ishlaydi. Chunonchi, Ulug'bek madrasasini tomosha qilar ekanmiz, uning ta'lim-tarbiya maqsadida bunyod etilganligi naqqoshlar bezagi orqali sezilib turibdi. Madrasa bezagidagi bir-birini kesib o'tgan behisob chiziqlardan tashkil topgan naqshlar charaqlab turgan yulduzlarni eslatadi. Ana shu ko'p burchakli va qirrali yulduzlardan tashkil topgan geometrik naqshlar girih deb yuritiladi.

Girih – forscha chigal, tugun degan ma'noni anglatadi. Girih murakkab naqsh turiga kiradi. Geometrik naqsh muayyan taqsimlarga ega bo'ladi. O'ra bir taqsimning o'z tuzulishi mavjud bo'ladi. Girih qat'iy qonuniyatga ega murakkab shakllar asosida takrorlanadi. Demak, har bir girih handasaviy (geometrik) qonuniyatlar asosida vujudga keladi. Girih o'zining murakkabligi, aniq qonuniyatga ega bo'lganligi hamda ko'rkamligi bilan boshqa naqsh turlaridan ajralib turadi.

Girih qat'iy qonuniyatga ega murakkab naqshdir. Usta islmiy nusxa chizishda istagan tomonga navdalarni yo'naltirishi mumkin. Agar ma'qul bo'lmasa o'chirib boshqa yoqqa yo'naltirib bo'sh o'rinlarni gul, g'uncha yoki barglar bilan to'ldirish mumkin. Lekin girih naqshini chizishda usta chizayotgan girihga tobe' bo'lib qoladi. Chunki har bir girih handasaviy (geometrik) qonuniyatlar asosida vujudga keladi. Xandasiy naqshlar O'rta Osiyo va yaqin sharq mamlakatlarida juda keng tarqalgan. U o'zini murakkabligi va aniq qonuniyatga ega bo'lmaganligi, ko'rkam va vazminligi bilan sovlato'kib turadi. Biron inshoatni bezashda girih bilan islmiy birgalikda qo'llangan bo'lsa, birinchi bo'lib ko'zimizga girih tashlanadi. Kompozitsiyada girih yetakchi o'rinni, islmiy esa to'ldiruvchi o'rinni tutadi. Shu sababli girih bilan islmiy birgalikda qo'llangan kompozitsiyada islmiy girih chizig'ini kesib o'tmaydi. Girih birinchi, islmiy ikkinchi planda turadi. O'ar bir xalqni islmiy yoki oddiy o'simliksimon naqshlarini ko'rsak ular bir-biridan ajralib turadi. Chunki, har yerni o'ziga xos manzarasi va o'simlik dunyosi naqshida aks etib turadi. Bundan ma'lum bo'ladiki, islmiy naqshlar geografik xarakterga ega bo'larkan. Girihning Yana bir afzalligi shundaki, u baynalminal, geografik xarakterga ega emas: shu bois u vatan tanlamay yer yuzining hamma qit'asida o'z-o'rnini topa oladi.

Xo'sh naqqoshlikda ramz nima? - u arabcha "ishora qilmoq" so'zidan olingan, tabiatni, voqyelikni hayotdan quvonch va tashvishlarni, do'st va dushmanlarni, yaxshilik va yomonlikni naqsh elementlari, jonli chiziqlar, ranglar orqali tasvirlashdir.

Biz endi o'zbek milliy naqsh tili alifbosi bilan tanishib chiqamiz. Ular quyidagilardan iboratdir:

Geometrik naqsh elementlarining ramziy ma'nolari.

Teng tomonli uchburchak - tik turgan holati hayotni boshlanishi, teskari turgan holati hayotning oxirini bildiradi.

Teng yonli uchburchak - yaxlit bo'lingan bo'lak, ayriliq.

Kvadrat - dunyoning to'rt tomoni, osmon saroyi, quyosh farzandi, abadiylik.

To'g'ri to'rtburchak - ishonch.

Romb - ayol, ya'ni ona yer ramzi, serfarzandlik.

Aylana - olam, baxt, quyosh, odamlarni yovuz niyatidan qaytarish ramzi.

Besh qirrali yulduz - hayotning qisqaligi, besh kunli dunyo.

Yarim aylana - baxt.

Yarim oy - islom dinining ifodasi. Musulmonlik ramzi.

o'ng svastika - abadiy harakat, o'sish, ko'tarilish.

Chap svastika - teskari harakat buzilish.

Quyosh - hayot ramzi.

Bulut, olov - Qoliblik ramzi.

Islimiy naqsh elementlarining ramziy ma'nolari

Bodom - baxt, iqbol.

Barg - bahorgi uyQonish

Qalampir - har xil yomonliklardan va yomon ko'zdan asrash ramzi.

Zirk guli (Gulsafar) - osoyishtalik va umr uzoqligi.

Anor - ezgulik, to'qchilik, to'kin sochinlik.

Oygul - baxt, iqbol ramzi.

Jingala - to'kin sochinlik, boylik ramzi.

Olma - muhabbat ramzi.

Novda - boylik va farvonlik.

Yaproq - to'qchilik, bahorgi uyQonish, navro'z.

Isriq - yomon ko'zdan asrash ramzi.

Atirgul - go'zallik ramzi.

Qush va hayvonlarning ramziy ma'nolari

Sher - mardlik va jasorat va kuchlilik ramzi.

Tulki – makkorlik.

Chumoli - donolik, xoskorlik ramzi.

Bulbul – sadoqat.

Xumo - baxt keltiruvchi qush.

Boyqush - hushyorlik ramzi.

Sichqon - uy hayvonlarining ko'payish ramzi.

Echki - jasurlik, mardlik, pokizalik ramzi.

Oq kabutar - tinchlik.

Ohu - go'zallik, himoyasizlik, noziklik.

Ranglarning ramziy ma'nolari

Yashil rang - ona tabiat ramzi

Ko'k rang - moviy osmon, tinchlik va yomon ko'zdan asrash ramzi.

Qizil rang - Qalaba, hursandchilik, shodlik.

Sariq rang - muqaddaslik.

Qora rang - motam.

Sariq gul - ayriliq.

Zangori - oliy e'tiqod.

Oq rang - tozalik, yorug'lik, baxt va omad ramzi.

XULOSA:

Girih qat'iy qonuniyatga ega murakkab naqshdir. Usta islimiy nusxa chizishda istagan tomonga navdalarni yo'naltirishi mumkin. Agar ma'qul bo'lmasa o'chirib boshqa yoqqa yo'naltirib bo'sh o'rinlarni gul, g'uncha yoki barglar bilan to'ldirish mumkin. Lekin girih naqshini chizishda usta chizayotgan girihga tobe' bo'lib qoladi. Chunki har bir girih handasiy (geometrik) qonuniyatlar asosida vujudga keladi. Xandasiy naqshlar O'rta Osiyo va yaqin sharq mamlakatlarida juda keng tarqalgan. U o'zini murakkabligi va aniq qonuniyatga ega bo'lmaganligi, ko'rkam va vazminligi bilan sovlant to'kib turadi. Biron inshoatni bezashda girih bilan islimiy birgalikda qo'llangan bo'lsa, birinchi bo'lib ko'zimizga girih tashlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M.T.Semenova Narodnoye iskusstvo i yego problemy. -M.: 1977. 117 ctr.
2. Q.Q. Qosimov Naqqoshlik. -T.: O'qituvchi, 1990. 97 bet.
3. S.A.Solovev Dekorativnoye oformleniye. -M.: 1987. 56 ctr.
4. S.S.Bulatov Rangshunoslik. -T.: O'qituvchi, 2009. 160 bet.
5. S.S.Bulatov va M.Ashirov Amaliy san'at atamalar lug'ati. -Toshkent: Ensiklopediya bosh red., 1991. 86 bet.
6. S.S.Bulatov, L.Dadashev Naqsh alifbosi. -T.: Cho'lpon, 1999. 58 bet.
7. S.S.Bulatov Ganchkorlik va naqqoshlik yog'och o'ymakorligi atamalariga izohli lug'at. -Toshkent: Mehnat, 1991. 89 bet.
8. S.S.Bulatov, M.Xaydarov Hunarmandchilik duolari. -Toshkent: 1994. 60 bet.
9. S.S.Bulatov O'zbekiston xalq amaliy bezak san'ati. -T.: Mehnat, 1991. 384 bet.
10. S.S.Bulatov, M.O.Ashurova Amaliy san'at qisqacha lug'ati. -T.: Qomuslar bosh tahririyati, 1992. 64 bet.
11. Shodiev N. Sh. «Yangi pedagogik texnologiyalar» Samarqand -2005. 67 bet.
12. H.Egamov Buyoqlar bilan ishlash. -T.: O'qituvchi, 1981. 116 bet.
13. Koburn. F, Makkormik P. Corel DRAW 9 – SPB 2000 g.
14. Tays. A. Photoshop – 5,5 SPB , .2000 g.
15. Foli Dj. Val Dem.A. Osnovy interaktivnoy mashinnoy grafiki. -M.: 1985.
16. Kotov Yu.K. Geometricheskoye konstruirovaniye i mashinnaya grafika. -M.:1987.
17. S.I. Raxmonkulova. IBM PC shaxsiy kompyuterida ishlash . -T.: 1996
18. «Axborotlashtirish haqida» O'zbekiston Respublikasi qonuni. -T.: 1993. 7- may.
19. O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasini axborotlashtirish kontseptsiyasi.

Loyiha. O'zbekiston «O'qituvchi» 2004. 9 aprel.

20. «Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni joriy etish chora- tadbirlari to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 6 iyundagi 200- sonli qarori.

21. [Www.Paradoxplus.Ru](http://www.Paradoxplus.Ru),

22. [Www.Fjord.Jino-Net.Ru/](http://www.Fjord.Jino-Net.Ru/)

23. [Www.microsoft.com](http://www.microsoft.com)

24. [Www.cpress.ru/home/index.htm](http://www.cpress.ru/home/index.htm)

25. [Www.Win95mag.Com](http://www.Win95mag.Com)

26. [Www.yahoo.com](http://www.yahoo.com)